

A

ΟΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΙ ΓΑΛΛΟΙ ΣΤΑ ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ

1. Δημογραφία και οικονομία στα νησιά του Ιονίου στα τέλη του 18ου αιώνα

Ο πληθυσμός του νησιού της Κέρκυρας το 1798 ανερχόταν σύμφωνα με τον Bellaire σε περίπου 59-60000 κατοίκους, εκτίμηση με την οποία συμφωνεί ο Lamare-Picquot, ο οποίος υπολογίζει σε περίπου 64000 τους κατοίκους του νησιού της Κέρκυρας το 1812 (91000 εάν ακολουθήσουμε τον Pernot). Η αγροτική οικονομία του νησιού στηριζόταν στο λάδι και στο κρασί, υπήρχε όμως και σημαντική παραγωγή εσπεριδοειδών (κυρίως πορτοκαλιών) και σύκων. Το έδαφος ήταν εύφορο (ο Lamare-Picquot σημειώνει ότι οι συκιές του νησιού καρποφορούσαν δύο φορές μέσα σε μία χρονιά), αλλά τα εκμεταλλεύσιμα εδάφη περιοριζόνταν από τη λειψανδρία και την έλλειψη νερού. Η περιορισμένη παραγωγή δημητριακών – μόλις κάλυπτε τις ανάγκες των κατοίκων για τέσσερις μήνες – συμπληρωνόταν με εισαγωγές²⁹.

29. J. P. Bellaire, *Précis des opérations générales de la division française du Levant, chargée, pendant les années V, VI, et VII, de la défense des îles et possessions ex-vénitiennes de la mer Ionienne, formant aujourd'hui la République des Sept-Îles. Cet ouvrage contient les observations politiques, topographiques et militaires, sur les îles Ioniennes, sur Ali, pacha de Janina, et sur la Basse-Albanie. Il est orné d'une Carte géographique de l'île de Corfou et du territoire de Butrinto. Dédié aux armées françaises. Par J. P. Bellaire, Capitaine d'Infanterie, attaché à l'État-Major-Général de l'Armée à Paris, chez Magimel, Libraire pour l' Art Militaire, quai des Augustines, no 73; Humbert, Libraire, rue de Grenelle-Saint-Honoré, no 90, An XIII (1805), σ. 32-48, Hubert Pernot, *Nos anciens en Corfou-Souvenirs de l'aide-major Lamare-Picquot (1807-1814), publiés et annotés par Hubert Pernot, chargé de cours à la Sorbonne. Avec un appendice sur l'academie fondée par les Français à Corfou*, Paris, Librairie Félic Alcan, 108, Boulevard Saint-Germain 108, 1918, σ. 30-36. Σύμφωνα με το συγγραφέα, μόλις το 1/4 των πεδινών εκτάσεων στα*

Παρόμοια εικόνα παρουσίαζε η αγροτική οικονομία και στα υπόλοιπα νησιά του Ιονίου. Με τα μεσογειακά προϊόντα (κρασί, λάδι, εσπεριδοειδή) και την καλλιέργεια βαμβακιού και λιναριού ασχολούνταν οι 15000 κάτοικοι της Λευκάδας (από τους οποίους 5000 κατοικούσαν στην Αγία Μαύρα). Η Ιθάκη (η οποία αριθμούσε περίπου 7500 κατοίκους) παρήγε επίσης λάδι, εσπεριδοειδή, κρασί, σύκα και σταφίδα αλλά η κτηνοτροφία της ήταν περιορισμένη. Η εικόνα ήταν διαφορετική στη Κεφαλλονιά, η οποία, αν και είχε παρόμοια γεωργική (λάδι, κρασί, σταφίδα, εσπεριδοειδή, λινάρι και βαμβάκι) και μελισσοκομική παραγωγή, ήταν κυρίως νησί ναυτικών, καθώς οι περισσότεροι Κεφαλλονίτες επάνδρωναν τόσο τα δικά τους πλοία όσο και τα ναυτικά άλλων χωρών. Μερίδα του πληθυσμού έβρισκε εποχιακή απασχόληση σε γεωργικές εργασίες στην Πελοπόννησο, ενώ αξίζει να σημειωθεί ότι λίγο πριν από την άφιξη των Γάλλων έγινε δοκιμαστική καλλιέργεια καφέ, στην οποία δε δόθηκε συνέχεια³⁰.

Από τους περίπου 35000 κατοίκους της Ζακύνθου, οι 17000 κατοικούσαν στην πόλη και οι υπόλοιποι ήταν μοιρασμένοι σε 47 χωριά. Τα κύρια αγροτικά προϊόντα του νησιού ήταν το κρασί, η σταφίδα, το ελαιόλαδο, τα εσπεριδοειδή και τα σύκα. Οι κάτοικοι καλλιεργούσαν λινάρι και βαμβάκι και το νησί παρήγε επίσης αλάτι και μέλι, ενώ γινόταν και εξόρυξη ορυκτής πίσσας. Μέρος του πληθυσμού – όπως και στην Κεφαλλονιά – εργαζόταν ως εποχιακοί εργάτες στην αγροτική συγκομιδή της Πελοποννήσου και στην Ήπειρο. Στην πόλη της Ζακύνθου λειτουργούσαν χρυσοχοεία, βυρσοδεψεία και βιοτεχνίες σαπουνιού, λινών και βαμβακερών υφασμάτων (που στέλνονταν στην Κωνσταντινούπολη) καθώς και μάλλινων χαλιών. Αξιόλογη ήταν και η κτηνοτροφία του νησιού, κυρίως αιγοπρόβατα³¹.

Οι κάτοικοι των Κυθήρων ασχολούνταν κυρίως με την αλιεία και την κτηνοτροφία, αλλά και με την παραγωγή οίνου, ελαιόλαδου και εσπεριδοειδών. Οι μουριές του νησιού βοηθούσαν στην ανάπτυξη της σμηροτροφίας, ενώ υπήρχε και αξιόλογη μελισσοκομική παραγωγή. Η καλλιέργεια δημοφιλών ήταν ανεπαρκής

νότια και στα βόρεια του νησιού ήταν καλλιεργημένο, όταν το επισκέφτηκε, αναλογία που βελτιωνόταν όσο πλησίαζε κανείς τους οικισμούς του κέντρου. Βλ. και Στυλιανός Βλασσόπουλος, *Στατιστικά – Ιστορικά περί Κέρκυρας ειδήσεις*, (Μετάφραση, σχόλια, εισαγωγή Αθανάσιος Τσίτσας, προλεγόμενα Κώστα Δαφνί), Κέρκυρα, [Ολόκληρος ο 21ος τόμος των *Κερκυραϊκών Χρονικών*], 1977, σ. 76-90 για την αγροτική παραγωγή της Κέρκυρας.

30. Pernot, *ό.π.*, σ. 73-74. Αποσπάσματα από το έργο του Lamare-Picquot δημοσίευσε – χωρίς να αποφεύγει επιμέρους λάθη – ο Γιώργος Φρέρης, «Ο ανθυπίατρος Lamare-Picquot και η Ήπειρος», *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο*, 9 (1987), 198-214.

31. Bellaire, *Précis des opérations*, σ. 147-151, Hubert Pernot, *ό.π.*, σ. 74.

για τις ανάγκες των περίπου 7000 κατοίκων, οι οποίοι συμπλήρωναν το εισόδημά τους με το κυνήγι των πουλιών στη μεταναστευτική περίοδο³².

Ανάλογη ήταν και η εικόνα της περιοχής της Πάργας την ίδια περίοδο. Ο πληθυσμός της πόλης (που ανερχόταν σε 4000 το 1808) παλαιότερα έκανε λαθρεμπόριο με τα νησιά του Αιγαίου, αλλά κατά την άφιξη των αυτοκρατορικών Γάλλων το 1807 διατηρούσε σχέσεις μόνο με την Κέρκυρα. Η αλιεία ήταν περιορισμένη, καθώς το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού ήταν στραμμένο στη γεωργία. Το κύριο αγροτικό προϊόν ήταν το ελαιόλαδο, και ακολουθούσαν το κρασί και ο καπνός, που εξάγονταν στα νησιά του Ιονίου, και τα εσπεριδοειδή, που στέλνονταν στην Ήπειρο μέσω της Παραμυθιάς. Οι Παργινοί καλλιεργούσαν επίσης λινάρι (που χρησιμοποιούσαν οι ίδιοι) και δημητριακά και καλαμπόκι τα οποία μόλις κάλυπταν το ήμισυ των αναγκών τους. Πολλοί Παργινοί μετανάστευαν στην Ιταλία όπου απασχολούνταν κυρίως ως υπάλληλοι ή ιδιοκτήτες καφενείων (στην Αγκώνα, Τεργέστη, Ρώμη και Βενετία) αλλά οι περισσότεροι επέστρεφαν³³.

2. Η κατάληψη των Ιονίων και οι αντιπερισπασμοί στη Μάνη

Η παρουσία του Ναπολέοντα στην Ιταλία αναζωπύρωσε — εκτός από τις οθωμανικές ανησυχίες για μία γαλλική εκστρατεία στα Βαλκάνια — τις επαναστατικές ζυμώσεις και τα επαναστατικά σχέδια στην Ελλάδα. Ήδη από τις αρχές του 1796, οι οδηγίες της γαλλικής κυβέρνησης στον πρεσβευτή της στην Κωνσταντινούπολη και στους πράκτορές της στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες ήταν να “καλλιεργήσουν την φιλία των Ελλήνων” και να τονίσουν την ανεξιθρησκεία που θα απολάμβαναν στη γαλλική επικράτεια. Ο Talleyrand έβλεπε την κατάληψη των Ιονίων νήσων από τον γαλλικό επαναστατικό στρατό ως προγεφύρωμα στη Βαλκανική χερσόνησο, ενώ η κατάληψη αυτή σηματοδοτούσε και για τους πολλούς από τους υποδούλους τη μεταφορά του απελευθερωτικού πολέμου της γαλλικής δημοκρατίας στο βαλκανικό χώρο. Τις ελπίδες αυτές υποδαύλιζαν τα επαναστατικά κηρύγματα των Γάλλων πρακτόρων, αν και επίσημα η γαλλική πολιτική κατόρθωσε — τουλάχιστον έως το καλοκαίρι του 1798 — να καθησυχάσει τις οθωμανικές ανησυχίες³⁴.

32. Bellaire, *Précis des opérations*, σ. 156, Pernot, *ό.π.*, σ. 75-76.

33. De Bosset, *ό.π.*, σ. 49-50, Pernot, *ό.π.*, σ. 50, 56, 58, 61. Τα κίτρα της Πάργας (*citrus decumana*) συλλέγονταν πριν ωριμάσουν και εξάγονταν στην Τεργέστη, από όπου προωθούνταν κυρίως στις εβραϊκές κοινότητες, όπου χρησιμοποιούνταν σε διάφορες θρησκευτικές τελετουργίες. Σε περίπτωση που δεν πωλούνταν ικανοποιητικά στην Τεργέστη, στέλνονταν στην Πολωνία.

34. Spyridion Pappas, «La politique grecque du Directoire», *L' Hellénisme Contemporain*, 2/3 (mai-juin 1947), σ. 239-240, 244-245. Την ίδια περίοδο (Ιούλιος 1797) στο Υπουργείο Εξω-

Η γαλλική επιρροή ήταν ιδιαίτερα αισθητή στη Μάνη την περίοδο αυτή, καθώς οι δύο από τις κυριότερες ηγετικές οικογένειες, οι Γρηγοράκηδες και οι Μαυρομιχαλαίοι, διατηρούσαν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο επαφές με τους Γάλλους. Στο κλίμα αυτό θα έπρεπε να εξεταστεί και η επιστολή του μπέη της Μάνης Τζανέτου Γρηγοράκη τον Ιούλιο του 1797 προς τον Ναπολέοντα στην Ιταλία, όπου διατυπώνονται προτάσεις για συνεργασία κατά των Τούρκων και τίθενται τα μαυιάτικα λιμάνια στην υπηρεσία των Γάλλων³⁵.

Η επιστολή αυτή προκάλεσε την διερευνητική αποστολή των Μανιατών της Κορσικής, Dimo και Nicolo Stephanopoli το καλοκαίρι του 1797 στη Μάνη. Σύμφωνα με τις οδηγίες του Βοναπάρτη, οι Stephanopoli θα έπρεπε να τον πληροφορήσουν για την πολιτική κατάσταση στη Μάνη, στην Κέρκυρα και στην Αλβανία. Έπειτα από τις συναντήσεις με οπλαρχηγούς από ολόκληρο τον ελληνικό χώρο στο Μαραθονήσι, οι Stephanopoli επέστρεψαν στην Ιταλία. Η συνακόλουθη αναφορά στον Ναπολέοντα ήταν πολύ ευνοϊκή για τις προοπτικές της γαλλο-μαυιάτικης συνεργασίας (ίσως και λόγω της καταγωγής τους), αλλά το ζήτημα παραμένει εκεί, καθώς το γαλλικό ενδιαφέρον είχε στραφεί πλέον στην Αίγυπτο. Όταν η Πύλη κήρυξε τον πόλεμο το Σεπτέμβριο του 1798, η εισβολή στην Ελλάδα αποτέλεσε το θέμα αλληπάλληλων υπομνημάτων που συνέταξαν για τη γαλλική κυβέρνηση οι προξενικοί της υπάλληλοι στα Βαλκάνια. Ο Μανιάτες εξακολούθησαν να περιμένουν τους Γάλλους, οι οποίοι συνέχισαν να τους ενθαρρύνουν: ο εξεγερμένος πλέον Τζανέτος Γρηγοράκης διατήρησε τις συνεννοήσεις, ενώ το 1801 ένα γαλλικό πλοίο ξεφρότωσε πυρομαχικά στο Μαραθονήσι³⁶.

τελικών υποβλήθηκε υπόμνημα του Choiseul-Gouffier όπου προτεινόταν η κατάληψη περιοχών της οθωμανικής αυτοκρατορίας (Λήμνος, Κρήτη, Μακεδονία, Πελοπόννησος, Αίγυπτος) ώστε να προλάβουν το διαμελισμό της από τους ρωσοαυστριακούς. Ανάλογο ανώνιμο υπόμνημα που προέβλεπε και την ίδρυση της *Ελληνικής Δημοκρατίας* υποβλήθηκε το Φεβρουάριο του 1798 στο ίδιο υπουργείο, βλ. *αυτόθι*, σ. 240-243.

35. Savant, «Napoléon et la liberation», 4/4-5, σ. 322-323, καθώς και σ. 328-331 για τις επαφές του Ηλία Μαυρομιχάλη με το Γάλλο πρόξενο Taitbout το 1790 και το 1792, Louise S. W. Belloc, *Bonaparte et les Grecs, par madame Louise S. W. Belloc, suivi d'un tableau de la Grèce en 1825, par le comte Pecchio*, Paris, Urbain-Canel Librairie-éditeur, 1826, σ. 59-60, (Οδηγίες του Βοναπάρτη στους Stephanopoli), Απόστολος Β. Δασκαλάκης, «Η προπαρασκευή της Ελληνικής επανάστασης εις την Λακωνίαν», *Λακωνικά Σπουδαί*, 1 (1972), σ. 10.

36. Belloc, *ό. π.*, σ. 59-60, Δασκαλάκης, *ό. π.*, σ. 10-13, Spyridion Pappas, «La mission de Stephanopoli en Grèce», *L' Hellénisme Contemporain*, 10/2 (mars-avril 1956), 150-158, «La politique grecque», σ. 246-251, Jean Savant, «Napoléon et la liberation», 4/4-5, σ. 323-324. Η παρουσία στο Μαραθονήσι άλλων οπλαρχηγών εκτός από τους Μανιάτες αμφισβητείται. Τους Stephanopoli θα συνόδευε στη Μάνη ο ποιητής Antoine-Vincent Arnaud, ο οποίος όμως αναχώρησε για τη Νεάπολη πριν παραλάβει τις σχετικές οδηγίες.

Η γαλλική πολιτική αντιπερισπασμού στους Οθωμανούς με την αποστολή πολεμοφοδίων στους υποδούλους είχε παρελθόν: ένα γαλλικό πολεμικό πλοίο είχε ξεφορτώσει στην Καρδαμύλη μεγάλες ποσότητες πολεμοφοδίων (1796-1799) προοριζόμενων για τον Ζαχαριά³⁷. Παράλληλα με την αποστολή των Stephanopoli είχε καταπλεύσει στη Μάνη το γαλλικό μπρίκι “Le More”, και τα πυρομαχικά που μετέφερε (μπαρούτι και μολύβι) διοχετεύτηκαν μυστικά από τους Μανιάτες στην Καλαμάτα, στο Νησί και στην Κορώνη. Το ζήτημα αυτό προκάλεσε τα παρόμοια των Οθωμανών στο Γάλλο πρεσβευτή στην Κωνσταντινούπολη, αλλά καθώς δε γνωρίζουμε τη συνέχεια, υποθέτουμε ότι η υπόθεση καταπνίγηκε στη γένεσή της, μια και σε λίγο η Πύλη είχε να αντιμετωπίσει πολύ πιο ξεκάθαρα τη γαλλική επιθετικότητα στην Αίγυπτο. Το εμπορικό πρακτορείο που ίδρυσε το Διευθυντήριο στην Αγκώνα υπό τη διεύθυνση του Κωνσταντίνου Σταμάτη έως τον Απρίλιο του 1799 λειτουργούσε περισσότερο ως σταθμός μεταφοράς οπλισμού στην ηπειρωτική Ελλάδα και στην Πελοπόννησο. Πυρομαχικά παρέλαβαν οι Μανιάτες από τους Γάλλους εκτός από το 1801 και το 1802 και 1803, πάντα εν γνώσει του εκάστοτε μπέη³⁸. Στα πλαίσια αυτής της συνεννόησης, ο Τζανέμπεης Γρηγοράκης στην πρώτη του επιστολή στον Ναπολέοντα ανήγγειλε την αποστολή του γιου του Πιέρρου μαζί με άλλους Μανιάτες στην Ιταλία, για να εκπαιδευτούν στρατιωτικά. Δε γνωρίζουμε ακόμα τίποτα για τους άλλους Μανιάτες, ο Πιέρρος Γρηγοράκης όμως υπηρέτησε στον γαλλικό στρατό στην Ιταλία με το βαθμό του major και τραυματίστηκε³⁹.

37. Δασκαλάκης, *ό.π.*, σ. 6.

38. Jules Lair - Émile Legrand, *Documents inédits sur l'histoire de la Révolution Française, Correspondances de Paris, Vienne, Berlin, Varsovie, Constantinople, publiées par Jules Lair et Émile Legrand, Paris, Librairie Maisonneuve, 15 Quai Voltaire, 1872*, σ. 21, Ελένη Μπελιά, «Υπόμνημα περί Μάνης εκ των Ολλανδικών Αρχείων», *Δακωνικά Σπουδαί*, 2 (1973), σ. 279 (υποσ. b), 297 (υποσ. 29), Spyridion Pappas, *Le Directoire et les Grecs, extrait de la Revue de la France Moderne, Février 1900*, Paris, Émile Paul Éditeur, 1900, σ. 4-5, Constantinos Rados (professeur de l'histoire à l'université d'Athènes, délégué hellénique au centenaire de Napoléon), *Napoléon Ier et la Grèce*, Athènes, Librairie Eleftheroudakis et Barth, Place de la Constitution, 1921, σ. 11. Για το γαλλικό πρακτορείο της Αγκώνας και τη δράση του βλ. Σπυρίδων Παππάς, «Εν ιστορικών σημείων άγνωστον. Το Πρακτορείον γαλλικού εμπορίου της Αγκώνας», *Αρμονία*, 3 (1902), 130-134, και κυρίως Αικατερίνη Κουμαριανού, «Ενέργειες του Κωνσταντίνου Σταμάτη για την απελευθέρωση της Ελλάδος, 1798-1799», *Πρακτικά του Τρίτου Πανιωνίου Συνεδρίου 23-29 Σεπτεμβρίου 1965*, Αθήνα, 1967, 154-174.

39. Spyridion Pappas, «La mission de Stéphanopoli», σ. 156-157, Rados, *Napoléon Ier*, σ. 13, Savant, «Napoléon et la liberation», 4/4-5, σ. 325, όπου και η επιστολή της 1/12 Δεκεμβρίου 1797 του Πιέρρου Γρηγοράκη από την Αγκώνα προς τον Βοναπάρτη στο Παρίσι, Δασκαλάκης, *ό.π.*, σ. 10, 13.

3. Οι σχέσεις των Γάλλων με τον Αλή πασά (1797-1802)

Η αυτονομία των νησιών του Ιονίου αποτέλεσε καιρίο πλήγμα στα επεκτατικά σχέδια του ημι-αυτόνομου ηγεμόνα της Ηπείρου, Αλή πασά. Οι πρώτες επαφές του με τους δημοκρατικούς Γάλλους χρονολογούνται στον Αύγουστο του 1797, λίγο μετά την άφιξή τους στα Ιόνια. Ο Αλή είχε ζητήσει την απόδοση των οφειλόμενων ποσών από τον ανεφοδιασμό των νησιών από την ενδοχώρα και είχε προσπαθήσει να αποσπάσει την άδεια ελεύθερης διέλευσης από τα στενά της Κέρκυρας, με απώτερο στόχο την καταστροφή της Χιμάρας, άδεια που του αρνήθηκε ο ήδη ενημερωμένος για το καθεστώς των στενών général Gentili. Στρατηγικοί και οικονομικοί όμως λόγοι επέβαλαν μία άμβλυνση της γαλλικής στάσης, που εκφράστηκε με την αποστολή δύο υπαξιωματικών του πυροβολικού και λιγοστών συνοδευτικών πολεμοφοδίων στα Ιωάννινα. Η στάση αυτή έβρισκε σύμφωνη την ανώτατη ηγεσία, όπως φαίνεται από τις οδηγίες του Βοναπάρτη από το Μιλάνο στις 10 Νοεμβρίου, όπου συνιστάται η κατασκοπευτική αποστολή στην Ήπειρο αξιωματικών του επιτελείου και του μηχανικού⁴⁰.

Την αποστολή του λοχαγού Schaeffer στα Ιωάννινα, η οποία δεν κατέληξε σε κάποιο αποτέλεσμα λόγω των οικονομικών απαιτήσεων του Αλή, ακολούθησε αυτή του υπασπιστή του Ναπολέοντα Lavallete στην Κέρκυρα και του adjudant-général Roze στην Ήπειρο το καλοκαίρι του 1798. Οι καλές σχέσεις του τελευταίου με τον πασά εξασφάλισαν στον Αλή την άδεια διέλευσης των στενών της Κέρκυρας: τα παράλια της Χιμάρας λεηλατήθηκαν την ίδια περίοδο. Η αλλαγή των γαλλοθωμανικών σχέσεων λόγω της εκστρατείας της Αιγύπτου οδήγησε στη σύλληψη του Roze και έδωσε το πρόσχημα στον Αλή για να επιτεθεί εναντίον των γαλλικών φρουρών της ηπειρωτικής ενδοχώρας, ταυτόχρονα με την επίθεση του ρωσοτουρκικού στόλου στα Ιόνια. Την κατάληψη του Βουθρωτού, της Βόνιτσας και της Πρέβεζας, έπειτα από την καταστροφική για τους Γάλλους μάχη της Νικόπολης, ακολούθησαν απειλές εναντίον της Πάργας, οι οποίες αποκρούστηκαν αρχικά από τους κατοίκους και τελικά από τους Ρώσους⁴¹.

40. Bellaire, *Précis des opérations*, σ. 19, υποσημ. 1, Baeyens, *ό.π.*, σ. 37-39, Boppe, *L'Albanie*, σ. 6-9. Οι υπαξιωματικοί αυτοί ήταν οι sergent Pollet aîné του 3ου συντάγματος πυροβολικού και ο ομόβαθμός του Ried της 15ης μόνιμης (φρουριακής) πυροβολαρχίας (batterie sédentaire), οι οποίοι κατάφεραν αργότερα να επιστρέψουν στη βάση τους.

41. Baeyens, *ό.π.*, σ. 41-44, Σπυρίδων Βλαντής, *Ιστορική διαλέξεις: Οι Γάλλοι εν Λευκάδι*, Αθήνα, 1914, σ. 32-41, όπου και περιγραφή της μάχης της Νικόπολης, [ανάτυπο του άρθρου του «Οι Γάλλοι εν Λευκάδι», *Επετηρίς Φιλολογικού Συλλόγου "Παρονασός"*, 10 (1914), 169-207], Boppe, *L'Albanie*, σ. 10-24, Pernot, *ό.π.*, σ. 116-121, F. C. H. L. Pouqueville, *Voyage en Morée, a Constantinople, en Albanie et dans plusieurs autres parties de l' Empire Ottoman, pendant les années 1798, 1799, 1800 et 1801*, τ. 3, σ. 105-106, 109-110, Pouqueville, *Voyage*

4. Τα ελληνικά στρατιωτικά σώματα στα Ιόνια στην περίοδο 1797-1799

Το γαλλικό εκστρατευτικό σώμα που οργανώθηκε στη Βενετία για να καταλάβει τα νησιά του Ιονίου επιβάλλοντας τους όρους της συνθήκης του Campoformio, ανερχόταν σε περίπου 2000 Ιταλούς και Γάλλους στρατιώτες υπό τη διοίκηση του κορσικανού στρατηγού Gentili, οι οποίοι αποβιβάστηκαν στην Κέρκυρα στις 28 / 29 Ιουνίου 1797. Τη φρουρά του νησιού αποτελούσαν εννέα “ιταλικά” και δύο “σλαβονικά” συντάγματα πεζικού – με εννέα λόχους των πενήντα ανδρών το καθένα – καθώς και ένα σύνταγμα πυροβολικού. Τα ιταλικά στρατεύματα δεν αντιστάθηκαν, για τα “σλαβονικά” συντάγματα όμως η διανομή των βενετικών εδαφών ήταν αρκετά δυσάρεστη και οι άνδρες τους έδειξαν σημάδια αντίστασης και πιθανής πρόκλησης ταραχών. Ήταν όμως πολύ λίγοι για να προκαλέσουν ουσιαστικά προβλήματα στους Γάλλους, οι οποίοι σύντομα τους έστειλαν στη Δαλματία. Τα ηπειρωτικά και ιταλικά μισθοφορικά στρατεύματα της Βενετίας διαλύθηκαν επίσης αμαχητί στη Λευκάδα⁴².

Τα νησιά δεν αποτέλεσαν ζώνη κατοχής, αλλά ενσωματώθηκαν στη Γαλλική Δημοκρατία ως ξεχωριστό διαμέρισμα και χωρίστηκαν σε τρεις διοικήσεις, της Κέρκυρας, της Ιθάκης και του Αιγαίου. Τη διοικητική και δικαστική υπαλληλία διόριξε ο γενικός κυβερνητικός κομισάριος, δηλαδή ο Gentili. Οι γαλλικοί στρατιωτικοί θεσμοί βρήκαν άμεση εφαρμογή: στα νησιά δημιουργήθηκαν λόχοι χωροφυλακής (*Gendarmerie Septinsulaire – Επτανησιακή Χωροφυλακή*), σχηματισμοί εθνοφυλακής (*Garde nationale*) και λόχοι Ελλήνων εθελοντών (*compagnies franches grecques*), δυνάμεις που προστέθηκαν στα τακτικά στρατεύματα. Οι ιταλοελληνικοί λόχοι που φρουρούσαν το Βουθρωτό, την Πάργα, τη Λευκάδα και τα Κύθηρα, καθώς και οι λόχοι των αρματολών (*albanesi*) της Πρέβεζας και της Βόνιτσας, πέρασαν στη γαλλική υπηρεσία⁴³.

dans la Grèce, τ. 3, σ. 311-312, 317-318, ο οποίος ασκεί κριτική στη στάση που κράτησε η γαλλική διοίκηση των Ιονίων στο ζήτημα της διέλευσης των στενών το 1798.

42. Baeyens, *ό.π.*, σ. 20, Bellaire, *Précis des opérations*, σ. 6, 8-9, Βλαντής, *ό.π.*, σ. 12, Henry Jervis-White-Jervis, Esq., *History of the island of Corfú and of the Republic of the Ionian islands*, by Henry Jervis-White-Jervis, Esq., *Royal Artillery*, Chicago, Argonaut Inc. Publishers, 1970, σ. 161. Η δύναμη των βενετικών συνταγμάτων ήταν ακόμα μικρότερη των 450 ανδρών, διότι οι αξιωματικοί τους συνήθιζαν να στέλνουν ψευδείς αναφορές για το δυναμικό τους στη Βενετία, ώστε να καρπώνονται το μισθό των ανδρών που έλειπαν.

43. Baeyens, *ό.π.*, σ. 18-20, 23, 29, Bellaire, *Précis des opérations*, σ. 7, 9-10, Savant, «Soldats Grecs de la Révolution et de l' Empire et héros de l' Indépendance», *Les Balkans*, 11/4 (1939), σ. 381. Τα τακτικά στρατεύματα αποτελούσαν η 79η και η 6η ημιταξιαρχία (*demi-brigade*) του γαλλικού στρατού, η 3η ημιταξιαρχία της «Εντεύθεν των Άλπεων» Δημοκρατίας (που σύ-

Η ενσωμάτωση αυτή έγινε σταδιακά. Τον Ιανουάριο του 1798 δημιουργήθηκαν τρεις *Ελληνοϊταλικοί λόχοι εθελοντών* (*compagnies franches greco-italiennes*) στην Πάργα, στο Βουθρωτό και στην Πρέβεζα, οι οποίοι απορρόφησαν τα (πρώην βενετικά) ιταλοελληνικά φρουριακά στρατεύματα. Η αυξανόμενη επιθετικότητα των αλβανικών στρατευμάτων του Αλή, τα οποία με επικεφαλής το γιο του Μουκταρ προσπάθησαν ανεπιτυχώς να εισέλθουν στην Πρέβεζα το καλοκαίρι του 1798, οδήγησε στη δημιουργία της *Εθνοφρουράς* (*Garde Nationale*) στην πόλη από το διοικητή της *capitaine* Tissot, συνολικής δύναμης 14 λόχων. Η άμυνα της Πρέβεζας ενισχύθηκε επίσης με εξήντα Σουλιώτες, οι οποίοι υπό το Χρηστάκη Καλόγερο δέχτηκαν να εισέλθουν στη γαλλική υπηρεσία⁴⁴.

Το Σεπτέμβριο του 1798, οργανώθηκαν σε κάθε διοικητικό διαμέρισμα (Κέρκυρα, Ιθάκη, Αιγαίο) αποσπάσματα *χωροφυλακής* (*gendarmarie*). Διοικητής της *Gendarmarie Corcyrienne* (sic) διορίστηκε ο ελβετικής καταγωγής *chef de bataillon* Julietti, των αντίστοιχων αποσπασμάτων στην Κεφαλλονιά, στην Ιθάκη και στη Λευκάδα ο πρώην αξιωματικός του ιππικού Lebertre, ενώ τη διοίκηση της *χωροφυλακής* στη Ζάκυνθο και στα Κύθηρα ανέλαβε ο επίσης Ελβετός Gennelin, ο οποίος είχε υπηρετήσει και παλαιότερα τους Γάλλους⁴⁵.

Οι *Κερκυραίοι Χωροφύλακες* (*Gendarmes Corcyriens*) ήταν οι πρώτοι που έλαβαν το βάπτισμα του πυρός, συμμετέχοντας ενεργά στην υπεράσπιση του Βουθρωτού από τα στρατεύματα του Αλή τον Οκτώβριο του 1798. Μαζί με απόσπασμα Γάλλων ναυτών από το πλήρωμα του *Généreux* (το οποίο κατέφυγε στα νησιά έπειτα από την ναυμαχία του *Aboukir*), αποτέλεσαν το αριστερό πλευρό της γαλλικής παράταξης στην ανεπιτυχή γαλλική αντεπίθεση της 20ής Οκτωβρίου. Όταν το φρούριο του Βουθρωτού εγκαταλείφθηκε και ανατινάχθηκε, οι *χωροφύλακες* επέστρεψαν στην Κέρκυρα συνοδευόμενοι από τα γαλλικά στρατεύματα και το δυναμικό των *Ελληνοϊταλικών λόχων εθελοντών* (*compagnies franches greco-italiennes*) της Πάργας και του Βουθρωτού, το οποίο και εντάχθηκε στη μονάδα τους, στη γαλλική 79η ημιταξιαρχία (*demi-brigade*) και σε διάφορους σχηματισμούς του γαλλικού πυροβολικού⁴⁶.

ντομα ανακλήθηκε στην Ιταλία), και δυνάμεις μηχανικού και πυροβολικού. Άμεσα υφιστάμενος του Gentili ήταν ο *général* Baudin de la Salcette. Τον Gentili ο οποίος γρήγορα αρρώστησε και πέθανε το φθινόπωρο του 1797 στην Κορσική αντικατέστησε ο *général* Chabot.

44. Bellaire, *Précis des opérations*, σ. 204-210, 312-313. Διοικητής του λόχου της Πάργας ήταν ο *capitaine* Mathé.

45. Bellaire, *Précis des opérations*, σ. 173, υποσημ. 1, Ermanno Lunzi, *Storia delle Isole Ionie sotto il reggimento dei Republican Francesi*, Venezia, Tipografia del Commercio, 1860, σ. 139. Ο Lebertre είχε υπηρετήσει στη γαλλική στρατιωτική αποστολή στην Κωνσταντινούπολη υπό τον Pampelone.

46. Bellaire, *Précis des opérations*, σ. 261-269, 279 υποσημ. 1.

Αν και ο général Chabot αναγκάστηκε να αφοπλίσει τον πληθυσμό της Κέρκυρας στις 22 Οκτωβρίου 1798 φοβούμενος πιθανή εξέγερσή του, οι πενήντα άνδρες της *Κερκυραϊκής χωροφυλακής* (Gendarmerie Corcytienne) συμμετείχαν στην υπεράσπιση της Κέρκυρας απέναντι στις ρωσοτουρκικές δυνάμεις ανάμεσα στο Νοέμβριο του 1798 και τον Μάρτιο του 1799. Η μικρή αυτή δύναμη συμμετείχε στις γαλλικές αντεπιθέσεις κατά τη διάρκεια της πολιορκίας, όπως για παράδειγμα στις 10 Φεβρουαρίου 1799, όταν αποτέλεσε την τρίτη φάλαγγα της γαλλικής εξόδου κατά των Τουρκαλβανών στον Άγιο Παντελεήμονα. Την 1η Μαρτίου 1799 οι 23 χωροφύλακες που είχαν απομείνει, αποβιβάστηκαν με τη συνοδεία και άλλων γαλλικών δυνάμεων στο νησάκι του Vido (île de Paix - Βίδι) για να υπερασπίσουν τις πυροβολαρχίες του από την επερχόμενη ρωσοτουρκική έφοδο, η οποία όμως κατέστρεψε ολοκληρωτικά τις γαλλικές δυνάμεις στο νησί, οδηγώντας σε συνθηκολόγηση τη φρουρά της Κέρκυρας⁴⁷. Πιθανόν διοικητής του μικρού αυτού αποσπάσματος να ήταν ο Ιωσήφ Βούρβαχης, lieutenant της *Επτανησιακής Χωροφυλακής*, ο οποίος διακρίθηκε κατά τη διάρκεια της πολιορκίας και απέσπασε την εύφημο μνεία του général Verrières. Ο Βούρβαχης κατατάχτηκε στο σώμα λίγο μετά την άφιξη των δημοκρατικών Γάλλων στα Ιόνια το 1797, και προβιβάστηκε σε lieutenant ένα χρόνο μετά⁴⁸.

Τα άρθρα 4 και 9 της συνθήκης παράδοσης της Κέρκυρας στους Ρωσοτούρκους, τα οποία καθορίζουν τις λεπτομέρειες της εκκένωσης στην Τουλον της γαλλικής φρουράς, μεριμνούν για την προστασία των γαλλικών βοηθητικών σχηματισμών (το πρώτο) και των ελληνικών σχηματισμών και της φιλογαλλικής μερίδας στο νησί (το δεύτερο), το οποίο ορίζει την προστασία των κατοίκων ανεξάρτητα από την εθνικότητα, τη θρησκεία και τις πολιτικές πεποιθήσεις τους. Το ίδιο

47. Baeyens, *ό.π.*, σ. 46, Bellaire, *Précis des opérations*, σ. 318-319, 327-328, Jarvis-White-Jervis, *ό.π.*, σ. 167, Α. Χ. Τσίτσας, *Το Διάριο της πολιορκίας της Κέρκυρας από τους Ρωσοτούρκους (1798-1799) γραμμένο από τον Πέτρο Βούλγαρη*, Κέρκυρα, Δημοσιεύματα της Εταιρείας Κερκυραϊκών Σπουδών, 1989, σ. 92-93, 101, 103. Ο Πέτρος Βούλγαρης ονομάζει «*giandarmi rossi, ex Italiani*» τη Gendarmerie Corcytienne, της οποίας την οργάνωση χρονολογεί στον Ιανουάριο του 1799, μάλλον αναφερόμενος στην αναδιοργάνωσή της μετά τη μάχη του Βουθρωτού.

48. Jean Savant, «Soldats Grecs», 11/2, σ. 152-154. Ο Ιωσήφ Βούρβαχης σπούδασε στη συνέχεια στη Γαλλία —όπως και ο αδερφός του— και ακολούθησε αρχικά στρατιωτική υπηρεσία, παίρνοντας μέρος στην εκστρατεία της Ιταλίας το 1800 (όπου πολέμησε στο Marengo ως lieutenant του 7ου συντάγματος δραγόνων) και στην εκστρατεία της Πορτογαλίας το 1801, ως υπασπιστής του αρχιστράτηγου. Όταν επέστρεψε στη Γαλλία τον Μάιο του 1802, εκτός από τον τιμητικό βαθμό που του δόθηκε, διορίστηκε υποκομισάριος των εμπορικών υποθέσεων (sous-commissaire des relations commerciales-υποπρόξενος) της Γαλλίας στην Κεφαλλονιά.

άρθρο έδινε χρονικό περιθώριο δύο μηνών σε όσους ήθελαν να εγκαταλείψουν το νησί, όπως έπραξε η οικογένεια Βούρβαχη, η οποία ακολούθησε τα γαλλικά στρατεύματα έπειτα από τη συνθηκολόγησή τους⁴⁹.

Την άνοιξη του 1798 ο Chabot έδωσε διαταγή να διδαχθούν στους νεαρούς Κερκυραίους ο χειρισμός του πεδινού πυροβόλου των τεσσάρων λιβρών και οι τακτικές κινήσεις του πεζικού, προσβλέποντας στη μελλοντική στρατιωτική χρησιμοποίησή τους. Κατά τη διάρκεια της πολιορκίας του 1798-99, η γαλλική διοίκηση προσπάθησε με διαταγή της στις 3 Δεκεμβρίου 1797 (παλ. ημερ.) να δημιουργήσει ένα “Τάγμα Ελπίδας” (Bataillon de l'espoir) από τους νεαρούς Κερκυραίους μεταξύ 12-16 ετών, εγχείρημα που μάλλον απέτυχε, διότι οι περισσότεροι είχαν ήδη καταφύγει στην ύπαιθρο. Παράλληλα με τη χωροφυλακή, η δημοκρατική διοίκηση οργάνωσε την υπηρεσία της Εθνοφρουράς (Garde Nationale), η οποία αποτελούσε τόσο συμπληρωματική αμυντική εφεδρεία όσο και εσωτερικό πολιτικό στήριγμα των δημοκρατικών στα νησιά. Ανάμεσα στους αξιωματικούς της Εθνοφρουράς της Κέρκυρας σημειώνονται ο ιθακήσιος capitaine Ιωάννης Βέγιας (Veja) που διακρίθηκε κατά τη διάρκεια της πολιορκίας του 1799 υπηρετώντας στο ναυτικό, ως chef de timonerie του (αιχμαλωτισμένου στην Κρήτη) πρώην βρετανικού *Leander*, και ο Σπυρίδωνας Βαλσαμάκης, ο οποίος διορίστηκε στο επιτελείο (Etat-major) της εθνοφρουράς στις 25 Δεκεμβρίου 1798, σε αντάλλαγμα “του πατριωτισμού και του ζήλου” που επέδειξε στην υπηρεσία των Γάλλων. Στο επιτελείο της γαλλικής φρουράς υπηρέτησαν ο capitaine Ιωάννης Ματέης (Jean Mattei) και ο lieutenant Νικόλαος Μυλωνάς⁵⁰.

Στην Εθνοφρουρά (Garde Nationale) της Κεφαλλονιάς συναντούμε ως capitaine το Μαρίνο Μελισσινό, ο οποίος αρνήθηκε να εγκαταλείψει το νησί μετά την ήττα των Γάλλων, αλλά αναγκάστηκε να το κάνει το 1801, όταν διέσωσε μία ομάδα Γάλλων αξιωματικών που είχαν αναζητήσει καταφύγιο στην Κεφαλλονιά. Την Εθνοφυλακή της Ζακύνθου επάνδρωσαν κάτοικοι τόσο της πόλης όσο και της υπαίθρου, οι οποίοι όμως (κατά τον Λούντζη) «δεν μπορούσαν να πολεμήσουν... γιατί τους έλειπε η στρατιωτική εκπαίδευση, ο οπλισμός και η πειθαρχία». Ο διοικητής της Εθνοφρουράς της Ζακύνθου ήταν ο chef de bataillon Δημήτριος

49. Bellaire, *Précis des opérations*, σ. 338-344, όπου και το κείμενο της συνθήκης παράδοσης, Jervis-White-Jervis, *ό.π.*, σ. 181, Savant, «Soldats Grecs», 11/2, σ. 152-153, σ. 179-184 για το κείμενο της συνθήκης (Capitulation of the Town of Corfú, 3 Μαρτίου 1799). Για μία λεπτομερή περιγραφή της πολιορκίας και μία αγγλική μετάφραση του εγγράφου της γαλλικής παράδοσης, βλ. και Bellaire, *Précis des opérations*, σ. 285-345 και Jervis-White-Jervis, *ό.π.*, σ. 163-185.

50. Bellaire, *Précis des opérations*, σ. 163, 452, Savant, «Soldats Grecs», 11/3, σ. 265, 280, 293, 11/4 (1939), 382, Τσίτσας, *To Diario*, σ. 62. Για τον Μυλωνά βλ. παρακάτω σ. 269.

Μερκάτης ο οποίος ακολούθησε τη γαλλική φρουρά στην Toulon, ενώ στον ίδιο σχηματισμό υπηρέτησαν και οι capitaine Della Bona και Σπυρίδων Ψιμάρης και οι lieutenant Ιωάννης Μάγης (Jean Maye) – που υπηρετούσε στο λόχο των πυροβολητών (compagnie des cannoniers) της Εθνοφρουράς – και Διονύσιος Μένγγουλας. Σύμφωνα με την ενημέρωση που έκανε ο Υπουργός Πολέμου στον Βοναπάρτη στις 29 Οκτωβρίου 1801 (7 Brumaire an X), ο Della Bona ήταν νομικός και καθηγητής ξένων γλωσσών στη Ζάκυνθο κατά την άφιξη των δημοκρατικών Γάλλων. Τα δημοκρατικά αισθήματά του, η τιμιότητα και οι πολιτικές και κοινωνικές διασυνδέσεις του, του εξασφάλισαν τη διεύθυνση της δημόσιας εκπαίδευσης και τον βαθμό του capitaine στην εθνοφυλακή. Η συνέχεια του εγγράφου είναι πολύ ενδιαφέρουσα, καθώς αποκαλύπτεται η ίδρυση σώματος Ελλήνων νεαρών εθελοντών στη Ζάκυνθο το 1798, με στόχο όχι την υπεράσπιση του νησιού, αλλά τη συμμετοχή στην αιγυπτιακή εκστρατεία στο πλευρό της *Ελληνικής Λεγεώνας*. Κατά τον υπουργό κάποιος Γουζέλης είχε τον ίδιο βαθμό στο σώμα αυτό, όπου παρουσιάζεται και ως lieutenant ο Tailla-Petra (Ταγιαπέτρας)⁵¹.

Οι περισσότεροι άνδρες της Εθνοφρουράς της Ζακύνθου δεν προσήλθαν στο κάλεσμα του Γάλλου διοικητή Venier όταν κατέπλευσε ο ρωσοτουρκικός στόλος στις 25 Οκτωβρίου 1798. Όσοι παρουσιάστηκαν, ανέλαβαν αρχικά μόνο την εκτέλεση περιπολιών στο εσωτερικό της πόλης και τη φρούρηση των πυρομαχικών, αλλά αποκλείστηκαν κατόπιν – μαζί με την υπόλοιπη γαλλική φρουρά – στην ακρόπολη της Ζακύνθου από τις ρωσοτουρκικές δυνάμεις. Οι lieutenant Tailla-Petra (Ταγιαπέτρας) και Γουζέλης αιχμαλωτίστηκαν από τους Τούρκους και απελευθερώθηκαν από τις οικογένειές τους. Δεν επέστρεψαν στα νησιά, αλλά ακολούθησαν τον Della Bona, που είχε καταφύγει αρχικά στην Ιταλία και κατόπιν στη Γαλλία. Καθώς ο Γουζέλης ήταν διοικητής (βλ παρακάτω) στον *Ελληνοϊταλικό λόχο εθελοντών* (compagnie franche greco-italienne) της Ζακύνθου δεν μπορούμε να αποκλείσουμε το ενδεχόμενο η αναφορά στην αιγυπτιακή εκστρατεία να στό-

51. Pierre Echinard, *Grecs et Philhellènes à Marseille, de la Révolution française à l'Indépendance de la Grèce. Préface de Pierre Guiral*, Marseille, 1973, σ. 28, Lunzi, *ό.π.*, σ. 167, Savant, «Soldats Grecs», 11/2, σ. 268-269, 11/4, σ. 382-385, Jean Savant, *Sous les Aigles Impériales: Napoléon et les Grecs, Préface de SEM Periclés A. Argyropoulo, Ancien ministre des Affaires Etrangères*, Paris, Nouvelles Editions Latines, 1946, σ. 251-253, 321, 387-390. Στις 28 Ιουλίου 1801 (9 Thermidor an IX), ο Della-Bona ζήτησε να του καταβληθεί προσωρινή αποζημίωση ανάλογη του βαθμού του, έως ότου επανέλθει στην υπηρεσία, παράκληση που ανανέωσε στις 10 Δεκεμβρίου 1801. Η αποζημίωση αυτή τελικά εγκρίθηκε, όπως και στους δύο συναδέλφους του, τον Γουζέλη και τον Ταγιαπέτρα καθώς, από ό,τι φαίνεται, υπέβαλαν παρόμοιες αιτήσεις. Ο Della Bona όμως ζήτησε στις 22 Ιουνίου 1807 να σταλεί “στο επιτελείο κάποιος στρατιάς στην Ιταλία”. Οι προϊστάμενοί του πρότειναν στον υπουργό πολέμου να σταλεί στη Δαλματία, η πρόταση όμως τελικά απορρίφθηκε.

χευε στο να γίνει – δεδομένης της εκτίμησης του Βοναπάρτη στους βετεράνους της εκστρατείας αυτής – δεκτή η αίτησή τους⁵².

Δύο άλλοι αξιωματικοί της εθνοφυλακής, οι Χαλικιόπουλος και Δεφιλίππης (De Philippis), υπηρέτησαν στο επιτελείο του αυτοκρατορικού γαλλικού στρατού στην Κέρκυρα. Ο δεύτερος ακολούθησε τελικά το γαλλικό στρατό στη Γαλλία, παρόλο που τη στιγμή της συνθηκολόγησης είχαν ζητήσει αμφότεροι άδεια τεσσάρων μηνών “για να ρυθμίσουν τις υποθέσεις τους”. Επίσης διακρίθηκαν ο αποσπασμένος στο επιτελείο του μηχανικού capitaine Σπυρίδων Φακινέης (Fakineis) (ο οποίος για τη δράση του επικηρύχθηκε από τους Ρώσους) και ο Σταμάτης Βούλγαρης, sous-lieutenant στον *Ελληνοϊταλικό λόχο εθελοντών* (compagnie franche greco-italienne) του Βουθρωτού που υπηρέτησε στο πλήρωμα του Généreux. Άλλοι στρατιωτικοί που διακρίθηκαν στην πολιορκία ήταν ο γραμματέας Χωραφάς, ο Κεφαλλονίτης γαιοκτήμονας Βιτάλης, ο διευθυντής του θεάτρου Palladini και ο Εβραίος Salomon Jesua, που υπηρέτησαν όλοι στο λόχο εθελοντών βοηθητικών πυροβολητών (canonniers-francs-auxiliaires) που διοικούσε ο ίδιος ο Bellaire. Ο τότε capitaine Νικόλαος Λοβέρδος αναφέρει ότι οργάνωσε και διοίκησε άλλους δύο λόχους Ελλήνων βοηθητικών πυροβολητών (canonniers auxiliaires grecs)⁵³.

Αξίζει να σημειωθεί ότι καθ’ όλη τη διάρκεια της κατοχής της Κέρκυρας από τα γαλλικά δημοκρατικά στρατεύματα, η γαλλική διοίκηση – εκτός από τους ντόπιους ‘Ιακωβίνους’ – βρήκε ένθερμη συμπαράσταση από την εβραϊκή παροικία στο νησί. Ίσως η συμπαράσταση αυτή να ήταν ανταπόδοση της προστασίας που παρείχαν οι γαλλικές αρχές κατά το διωγμό που αντιμετώπισαν οι Εβραίοι του νησιού από το χριστιανικό στοιχείο στις 27 Ιουνίου 1797 (παλ. ημερ), επειδή τέθηκε θέμα συμμετοχής τους στο Προσωρινό Δημαρχείο, όταν ο Gentili υπεράσπισε με την απειλή των όπλων όσους Εβραίους κατέφυγαν στο Παλιό Φρούριο. Το μεγαλύτερο μέρος υπηρέτησε μαζί με τους Κερκυραίους ‘πατριώτες’ στην *Πολιτοφυλακή* (Truppa civica) της Κέρκυρας, η οποία αν και στα χαρτιά ανερχόταν σε 1600 άνδρες, στην πραγματικότητα αριθμούσε 470 στην επιθεώρηση της 27ης Νοεμβρίου 1797 (παλ. ημερ), που ήταν μοιρασμένοι σε δύο λόχους. Από τους άνδρες αυτούς μόνο περίπου εκατό μπορούσαν να πολεμήσουν (κατά τον Πέτρο Βούλγαρη) και οι υπόλοιποι ήταν “κατάλληλοι για καθετί άλλο εκτός από το να υπερασπίσουν τις επάλξεις κατά του εχθρού σε περίπτωση γενικής επίθεσης”. Στο

52. Lunzi, *ό.π.*, σ. 168, Savant, «Soldats Grecs», 11/4, σ. 382-385.

53. Bellaire, *Précis des opérations*, σ. 374-375, Pernot, *ό.π.*, σ. 194, Savant, «Soldats Grecs», 11/2, σ. 185, 11/4, σ. 385. Κατά τον Πέτρο Βούλγαρη, ο Σπυρίδων Φακινέης πρότεινε στους Γάλλους την καταστροφή του Μανδουκίου κατά τη διάρκεια της πολιορκίας (πιθανόν αυτός να ήταν και ο λόγος της επικήρυξής του). Βλ. σχετικά Τσίτσας, *ό.π.*, σ. 27, 44. Δεν αποκλείεται ο Bellaire να διοικούσε τον ένα από τους δύο λόχους που οργάνωσε ο Λοβέρδος.

σηματισμό αυτό ανατέθηκαν κυρίως αστυνομικά καθήκοντα, όπως η σύλληψη μελών της φιλορωσικής μεριδάς, αλλά συμμετείχε και στις επιχειρήσεις της πολιορκίας (όπου πολλοί βρήκαν ευκαιρία να λιποτακτήσουν). Μεριδά επίσης του κερκυραϊκού πληθυσμού αναγκάστηκε να επανδρώσει το γαλλικό βοηθητικό πολεμικό στόλο. Ανάμεσα στους αξιωματικούς διακρίθηκε ο enseigne de vaisseau Άγγελος Καναλιώτης, βετεράνος του βενετικού ναυτικού, ο οποίος ακολούθησε τη γαλλική φρουρά στη Γαλλία⁵⁴.

Από τους δεκατέσσερις λόχους της εθνοφρουράς της Πρέβεζας (Garde Nationale), παρέμειναν στην πόλη μόνο διακόσιοι άνδρες, καθώς ο υπόλοιπος πληθυσμός έσπευσε να καταφύγει στα νησιά του Ιονίου πριν την επίθεση του Αλή. Μαζί τους έμειναν και οι εξήντα Σουλιώτες. Οι επιζήσαντες από τους άνδρες αυτούς, οι οποίοι κατείχαν το κέντρο της γαλλικής παράταξης στη μάχη της Νικόπολης (και οι οποίοι κατηγορήθηκαν κυρίως από Γάλλους ιστοριογράφους για δειλία και ως υπεύθυνοι για το καταστροφικό αποτέλεσμα της σύγκρουσης), καθώς και όσοι συνελήφθησαν μέσα στην πόλη της Πρέβεζας, εκτελέστηκαν μετά τη μάχη από τα στρατεύματα του Αλή⁵⁵.

Οι *Ελληνοϊταλικοί λόχοι εθελοντών* (compagnies franches greco-italiennes) που υπηρετούσαν στα Κύθηρα (32 άντρες από τους οποίους οι 14 λιποτάκτησαν) υπό τον lieutenant Χιμάρα (Cimara), στη Λευκάδα (41 άνδρες υπό τον Pasquermont) και στη Ζάκυνθο με διοικητή το Γουζέλι συνθηκολόγησαν μαζί με τις γαλλικές φρουρές των νησιών αυτών. Τα αποσπάσματα της χωροφυλακής στην Κεφαλλονιά και στη Ζάκυνθο είχαν την ίδια τύχη. Αντίθετα, η γαλλική φρουρά της Ιθάκης απομακρύνθηκε με τη βοήθεια των Ιθακησιών στην Κέρκυρα λίγο πριν ξεκινήσει η πολιορκία⁵⁶.

Οι δημοκρατικοί Γάλλοι δεν πέτυχαν να δημιουργήσουν στα νησιά του Ιονίου το πολιτικό κλίμα που θα τους βοηθούσε στη δημιουργία εθελοντικών στρατιω-

54. Lunzi, *ό.π.*, σ. 42-45, 212, Savant, *Sous les Aigles Impériales*, σ. 390, Τσίτσας, *To Diario*, σ. 11, 48-50, 55, 57, 65, 85, 92-93, 104, 109. Υπάρχει μεγάλη πιθανότητα με τον όρο *Turra Civica* ο Βούλγαρης να εννοεί την Garde Nationale. Μία περιγραφή της πολιορκίας από τον επικεφαλής των βοηθητικών στρατευμάτων στη ρωσική υπηρεσία κατά την πολιορκία της Κέρκυρας, μπορεί κανείς να βρει στο: Nicolò Bulgari, *Documenti del servizio prestato alle arme delle potenze coalizzate nella conquista della Città e fortezza di Corfù, dal nobile conte Nicolò Bulgari, soprintendente delle truppe Greche*, (Corfù, 1799).

55. Bellaire, *Précis des opérations*, σ. 395-411. Για την μάχη στη Νικόπολη βλ. και Ηλίας Βασιλάς, «Η μάχη της Νικοπόλεως και ο χαλασμός της Πρεβέζης (12-24 Οκτωβρίου 1798). Περιγραφή του Γάλλου στρατηγού L. A. Camus, baron de Richemont», *Ηπειρωτική Εστία*, 3 (1954), 953-958, 1048-1055, 1137-1141 και επίσης Hobhouse, *ό.π.*, τ. 1, σ. 18-20.

56. Bellaire, *Précis des opérations*, σ. 273-277, 432, 439, 441-442, 448, 455, 474, 479-480, Lunzi, *ό.π.*, σ. 166.

τικών σχηματισμών. Οι μονάδες που τελικά τους ακολούθησαν είτε προέρχονταν από αντίστοιχες βενετικές, είτε τις αποτέλεσαν οι λιγστοί – σε σχέση με τον πληθυσμό – οπαδοί τους. Την αρχική ευφορία του καλοκαιριού του 1797, τους πανηγυρισμούς και τις γιορτές, διαδέχθηκε γρήγορα η εχθρότητα του πληθυσμού, ακόμα και από την μεριά των αγροτών. Έως και τα μέλη της «Λέσχης των Πατριωτών» έδειξαν αδιαφορία, ιδιαίτερα ύστερα από την ενσωμάτωση των νησιών στο γαλλικό κράτος και τις στερήσεις της πολιορκίας. Η εχθρική αυτή αντιμετώπιση του πληθυσμού υπονόμωσε τη γαλλική άμυνα και έπαιξε μεγάλο ρόλο στην εύκολη κατάληψη των νησιών του Ιονίου από τις ρωσοτουρκικές δυνάμεις. Από τα μέλη των επικουρικών σωμάτων που ακολούθησαν το γαλλικό στρατό στη Γαλλία, άλλοι ζήτησαν εκ νέου την πρόσληψή τους στη γαλλική υπηρεσία (όπως ο Δημήτριος Γουζέλης, ο Μαρίνος Μελισσινός και ο Άγγελος Καναλιώτης που ζήτησαν να καταταχθούν στους *Chasseurs d'Orient*), άλλοι ενσωματώθηκαν στην ελληνική παροικία της Μασσαλίας και άλλοι επέστρεψαν στα νησιά του Ιονίου⁵⁷.

57. Echinard, *ό.π.*, σ. 27-29, Lunzi, *ό.π.*, σ. 117, Savant, *Sous les Aigles Impériales*, σ. 390, Τσίτσας, *ό.π.*, σ. 10-12. Για τη ρωσοτουρκική εκστρατεία στα νησιά του Ιονίου βλ. επίσης Nicholas Charles Pappas, *Greeks in Russian Military Service in the late Eighteenth and early Nineteenth Centuries*, [Institute for Balkan Studies no 219], Thessaloniki, Institute for Balkan Studies, 1991, σ. 95-119, Ευγένιος Τάρλε, *Ο Ναύαρχος Ουσακώφ στα Ιόνια νησιά*, Αθήνα, Εκάτη, 2000, *passim* [απόσπασμα από τη μελέτη του, *Ο Ναύαρχος Ουσακώφ στη Μεσόγειο Θάλασσα, (1798-1800)*]. Βλ. επίσης και Διονύσιος Ζερμπάς, *Σκηναί και επεισόδια από την κατοχή της Κέρκυρας υπό των δημοκρατικών Γάλλων από 17/6/1797 έως 20/2/1799*, Αθήνα, 1962, σ. 1-63.